

V. BUTLERIO „UŽ KĄ?“

Originalas parašytas rusiškai. Į lietuvių kalbą verčiamas paties autoriaus rūpesčiu. Kol kas lietuviškai teišspausdintos tik dvi knygelės. Rusiškasis originalas turėjęs gražaus pasisekimo; teko matyti laiškų autoriui su sveikinimais ir prašymais daugiau tokių raštų.

Butleris verta pažinti ir lietuviams. Viena, kad autorius yra lietuvių kilimo ir pats save laiko lietuviu, nors lietuviškai moka dar labai maža — tebesimoko. Antra, romanui medžiaga paimta daugiausia iš lietuvių gyvenimo. Autorius rengiās ir naują romaną, kuriam medžiagą imās vėl iš lietuvių būties.

1. Rašytojo seneliai — nelietuviai. Airijos bajorai, atsikėlę į Lietuvą per 30 metų karą. Buvo taip. — Valenšteinas kovai su protestantais formavo didžiulę armiją. Sudarė ir airių pulką. Į jį savanoriu įstojo Valteris Butleris, rašytojo tolimas senolis. Butleris kariuomenėj įgijo didelį Valenšteino pasitikėjimą, gavo pulkininko laipsnį ir patį pulką. Valenšteinas ėmė rodytis pavojingas ir pačiam imperatoriui Ferdinandui II. Kad juo nusikratytų, organizuoja sąmokslą. Valenšteinas jautė prieš jį kesinantį. Sudarė dėl to ištikimų savo šalininkų būrį. Tarp jų buvo ir Butleris. Sąmokslininkai

patraukė Butlerį į savo pusę. 1634 m. Valenšteinas atvyko į Egerio pilį. Jam pagerbti iškelta puota. Pokylio metu įsiveržė Butlerio dragūnai ir visus svečius išžudė. Žuvo ir Valenšteinas. Imperatorius Butlerį gausiai apdovanojo ir suteikė grovo titulą. Butleris netrukus metė kariuomenę ir įsikūrė Reino pakraščiuos. Kilo intrigų. Butleris pamatė, kad gali susilaukti tokio pat likimo kaip ir Valenšteinas. Pamažu likvidavo savo turtus pareinėse ir persikėlė į Lietuvą. Čia jo nebe galėjo pasiekti imperatoriaus rūstybė. — Tokiu būdu iš airių bajorų kelmo pradėjo augti nauja jau lietuviška bajorų giminė. Į pabaigą ši giminė net sudemokratėjo, nes dabartinis Butleris, rašytojas, yra vedęs valstietę Oną Kiaušaitę nuo Anykščių. Grafo titulu niekadosis jie ir nesivadinę, nes jis pelnytas žmogžudyste.

Rašytojo tėvas buvo liberališkų pažiūrų inteligentas. Kai baudžiava buvo panaikinta, valstiečiai jį išrinko Vilkmergės taikos tarėju. Tai buvęs pirmasis taikos tarėjas. Bet neilgai. Raudamas su šaknimis sukilimo „kramolą“, Muravjovas Butlerį išsiuntė į Sibirą, o dvarus konfiskavo. Vladas Butleris, rašytojas, jau Sibiro vaikas, gimė 1867 m. Jo gyvenimo kelias skurdus. Bet prasimušė vis dėlto į šviesą: baigė kavalerijos mokyklą. Karo tarnyba nepatiko. Dirbo komercijos įstaigose. Per didįjį karą mobilizuotas fronte. Bolševikų antplūdžio metu šiaip taip išvengė mirties ir parkilo į Lietuvą. Stojó savanoriu į Lietuvos armiją. Nemokėjo lietuviškai,ėjo tad gudų bataliono komendanto pareigas. Karo operacijos baigės. Batalionas išformuotas. Nuo šiol Butlerio gyvenimas smarkiais šuoliais blogėja. Perėjo visokias profesijas — kareivinių prižiūrėtojo, bufetininko, ledų dirbėjo, pieno vežiotojosu rateliais, naktinio sargo. Ir visų vietų neteko: nemokėjo lietuviškai, o antra jau ir jėgų nebebuvo: eina jau 63 metus. Gyventi su žmona ir trimis dukrelėmis reikėjo. Negalėdamas Kaune gauti darbo, išsiuntė savo šeimą į Rygą, pas žmonos

motiną, o netrukus ir pats persikėlė. Pradėjo rašyti. Štai jo *Už ką?* — „kukli, bet nuoširdi dovana, — kaip sako autorius, — karštai mylimai mano protėvių tėvynei — Lietuvai“.

2. *Už ką?* romanas yra gerokai autobiografinis. Jo svarbieji žmonės yra paimti iš Butlerių šeimos ir iš lietuvių valstiečių tarpo. Aprašomi dar sunkūs baudžiatvokos laikai su dvejopais to meto visuomenės atstovais: dvarininkais Butleriais ir baudžiauninkais Dumbriais. Visas kaleidoskopas skurdžios baudžiauninko būties paveikslų. Charakteringų, ryškiai atvaizduotų. Antras momentas. Baudžiava panaikinta. Prasižada rami kaimo ir dvaro sutartinio gyvenimo idilija. Išdrasko ją 1863 m. sukilimas. Ypačiai ryškiai, iš pagrindų, dokumentaliai atvaizduotas Muravjovų atsiųstų valdininkų tardymas ir „kramolos“ rovimas. Paskum veiksmas iš Lietuvos pradingsta. Romano herojai Butleris ir valstietis Antanas Dumbrys gauna pinti savo gyvenimo fabulą jau Sibiro plotuos. Ištiesi paveikslai rusų gyvenimo, ypačiai papročių. Autorius tarytum specialiai leidžia savo veikėjams keliauti, kad ta proga gautų parašyti apie įvairių tautelių papročius ir gamtą, kurie jam, matyti, gerai pažįstami. Vietomis įpina ir daugiau lietuvių tremtinių ir net vieną lenką.

Intriga pinama gana gyvai, bent per pirmas dvi knygetes. Paskum atleidžia, kada autoriaus akys nukrypsta į etnologinius dalykus. Veikalą ištesia kartais ir kasdienio gyvenimo smulkmenų aprašinėjimas.

Personažai labai nekomplikuotos psichologijos: geri arba blogi. Gerieji — darbštūs, teisingi, savo kraštą myli, o ypačiai religingi. Religija, religija ir dar sykį religija lydi kiekvieną gerojo tipo žingsnį. Jų psichologijoje daug to, ką mes vadinam sentimentalumu, bet, pažinęs autorių, turi pripažinti, kad jis atvaizdavo tai, kuo pats giliausiai tiki, ką jis pats jaučia: jis pats didelis entuziastas, optimistas, pripažįstąs didžiausią reikšmę religijai šeimos ir visuomenės gyvenime.

Moraliniai sumetimai bus ir paskatinę autorių paskirs-tyti žmones į geruosius ir bloguosius. Net nedorėlių autorius nepalieka skęsti nedorybių liūne. Butlerio sūnelis, mamos lepūnėlis, katėms uodegas pjaustė, lizdelius draskė, bau-džiauninkus kankino, Uršulę išgėdino, — tačiau, idealaus pedagogo padedamas, autorius ir jį kelia į viršų, pataiso.

Auklėjamosios idėjos — aiškiai teigiamos. Jomis autorius gerokai primena anglų Dikensą, tą rašytoją visuo-menininką. Pasižiūrėjus į jų paveikslus — net keista: ir čia gerokai panašumo.

Vertimas būtų gana geras. Taisytas vieno mūsų žinomo kalbos mokytojo. Tik gausios korektūros klaidos vietomis sugadino ir kalbą.

Naujųjų romanų tarpe *Už ką?* aiškiai rekomenduotinas jaunimui, ypačiai lengvai būtų prieinamas ir suprantamas kai-mo jaunimui ar jaunesniesiems mokiniams.

Vladas Butleris: *Už ką? Romanas*. I ir II dalys. 1930.